

«Նոր ժամանակի կրթությո՞ւմ ու՛ն» ՀԿ

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ**

**ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ**

*Հետազոտության թեման՝ Գրաձանաչության կազմակերպման
առանձնահատկությունները*

Առարկան՝ Մայրենի

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Ոսկանյան Արուս

*Ուսումնական հաստատություն՝ Արագածոտնի մարզի
Դավթաշենի Ա. Վարդանյանի անվան միջնակարգ դպրոց*

Երևան 2022

Բովանդակություն

- ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ.....2
- ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....3
- ԳԼՈՒԽ 1. Ձևավորող կամ նախնական գրաճանաչություն.....4
- ԳՐԱՃԱՆԱԶՈՒԹՅԱՆ ՀՆՁՅՈՒՆԱՅԻՆ ՄԵԹՈԴԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ ԵՎ ԱՐԴԻ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ 5
- Վաղ գրաճանաչության ուսուցման առանձնահատկությունները.....9
- ԳԼՈՒԽ 2. Վաղ գրաճանության հմտությունների ձևավորումը.....12
- ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.....14
- ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....15

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Գրաճանաչության մեթոդ, կարդալ և գրել սովորեցնելու միջոց, որի հիմքում դրված է լեզվի հնչույթների ու տառերի փոխհարաբերությունը և ուսուցվող լեզվական միավորը: Հնարավորություն է տալիս բանավոր խոսքը ճշտությամբ գրանցել սովյալ լեզվի հնչույթները մարմնավորող գրաֆիկական սիմվոլների կամ այբուբենի միջոցով, այսինքն՝ գրել սովորեցնել և այդ պայմանական նշանները վերստին իրենց համապատասխան հնչույթներին վերածելու միջոցով վերականգնել բանավոր խոսքը: Հայ դպրոցում գրաճանաչության ամենահին մեթոդը հնչունային էր, որը կոչվել է նաև պատմական: Հիմնադիրն ու առաջին գործադրողը եղել է Մեսրոպ Մաշտոցը:

Հետագոտական աշխատանքի նպատակն է՝

- ուսումնասիրել գրաճանաչությունն և մեթոդներ,
- ուսումնասիրել դրանց կիրառությունը ուսումնական գործընթացի կազմակերպման ընթացքում,
- բացահայտել գրաճանաչության մեթոդի հաջողված և չհաջողված կողմերը,
- կատարելագործել մեթոդի կիրառությունը,
- Ձևակերպել եզրակացություն:

ՁևԱՎՈՐՈՂ ԿԱՄ ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԳՐԱՃԱՆԱԶՈՒԹՅՈՒՆ

Եթե երեխաները մեծանում են այնպիսի միջավայրում, որտեղ կարդում ու գրում են, ապա նրանք այդ մասին բավական բան են սովորում իրենց առաջին ուսուցչին հանդիպելուց տարիներ առաջ: Նրանք սովորում են սեփական նախաձեռնությամբ և ուժերով, ցուցաբերում են լեզվի մեջ խորամուխ լինելու զարմանալի ունակություն, բացահայտում են իրենց համար լեզվական կառուցվածքների իմաստը, սովորում են այն հմտորեն կիրառել՝ աստիճանաբար բարձրացնելով իրենց հմտության մակարդակը: Անշուշտ, գրաճանաչության ձևավորման հարցում երեխաները կախված են մեծահասակներից, որոնք էլ շրջապատում են նրանց գրքերով, կարդում են նրանց համար, հնարավորություններ են ստեղծում, որ երեխաները կարդան ու գրեն իրենց սեփական մեթոդներով: Այս հնարավորությունները թաքնված առավելություն են նման երեխաների համար և թույլ են տալիս նրանց միանգամից ըմբռնումով ու ոգևորությամբ թևակոխել ընթերցանության ուսուցման փուլը: Սակայն եթե որոշ երեխաներ տանը գրաճանաչության վաղ փորձառության հազարավոր ժամեր են ստանում, մյուսները զուրկ են դրանից: Ուստի մանկապարտեզների դաստիարակներն ու տարրական դասարանների ուսուցիչները մեծ աշխատանք պետք է տանեն՝ նախապատրաստելու համար երեխաներին գրելու ու կարդալու լավ մեկնարկին: Այս ամբողջ գործընթացը մենք անվանում են ձևավորվող (կամ նախնական) գրաճանաչություն: Այն ներառում է այն ամենը, ինչ գրաճանաչության մեջ երեխաները բացահայտում են իրենց համար և ինչ մեծահասակները սովորեցնում են նրանց:

Ձևավորվող (նախնական) գրաճանաչությունը

- երեխայի փորձառության մեջ մի փուլ է, որն սկսվում է այն ժամանակ, երբ երեխան առաջին անգամ տեսնում է գիրքը և զարմանում, թե մարդիկ ինչպես են օգտվում դրանից, և ավարտվում է այն ժամանակ, երբ երեխան կարողանում է ինքնուրույն կարդալ բառերը,
- վաղ ֆորմալ և ոչ ֆորմալ ուսուցում է, որ երեխան ստանում է մանկապարտեզում հոգատար դաստիարակներից, որոնք անում են ամեն ինչ, որ բոլոր երեխաները հասկանան, թե ինչ է կարդալն ու գրելը և ինչին են դրանք ծառայում, որպեսզի կարողանան առավելագույն օգուտ քաղել ընթերցանության ուսուցման փուլից: Քանի որ տպագիր խոսքը ներկայացնում է այն լեզուն, որով խոսում են, երեխաները պետք է հասկանան տպագիր խոսքի լեզուն և գիտակցաբար ըմբռնեն ինչպես իրենց խոսակցական լեզուն, այնպես էլ այդ լեզուն ներկայացնող տպագիր խոսքի առանձնահատկությունները:

ԳՐԱՃԱՆԱԶՈՒԹՅԱՆ ՀՆՉՅՈՒՆԱՅԻՆ ՄԵԹՈԴԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ ԵՎ ԱՐԴԻ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

Կրտսեր դպրոցականներին գրաճանաչ դարձնելու և կարդալու տարրական կարողության ձևավորման գործընթացում մշտապես կարևորվել են այսուրեքին գրաֆիկական առանձնահատկությունները: Ուշագրավ է և տրամաբանական, որ գրաֆիկական, որպես գիտության ինքնուրույն թափանցիկ, ձևավորվել է շատ ավելի ուշ, քան ծղել է մարդկանց կարդալու ցանկությունը: Այս պատճառով՝ գրաճանաչության մեթոդիկայի գիտական սկզբունքների, այդ թվում՝ կարդալու տարրական կարողության ձևավորման համար նախատեսված տառատեսակի ընտրության տեսական հիմանավորումը երկար ժամանակ ձևավորվում էր տարերայնորեն, հաճախ՝ երեխաներին գրաճանաչ դարձնող առանձին անհատների ուժերով, անգամ նրանց ձեռագրի տեսակով:

Գրաճանաչության մեթոդիկայի հիմքը նախապես եղել է տառը: Այդ է պատճառը, որ պատմության ընթացքում գերակշռել են գրաճանաչ դարձնելու տառային մեթոդները: Դրանք լուրջ ձեռքբերումներ են եղել, որոնք այսօր գիտության մեջ դիտարկվում են որպես պատմական նվաճումներ, թեև գրաճանաչության արդի մեթոդիկայում կիրառվող թափանցիկ հնարներ վերցված են հենց այդ սկզբունքներից: Տառերով կարդալու պատմական մեթոդից գրաճանաչության մեթոդիկան հետագայում որդեգրեց տառանունների գործածման սկզբունքը, տառի ճանաչումից հետո նրա արտասանության մեջ հնչում է տառը ներկայացնող հնչյունների խումբը (այս, լեն, գիմ...):

Մեթոդական այս սկզբունքը մասնավորապես կիրառվում է Սփյուռքում՝ պայմանավորված արևմտահայերենի հնչյունաբանության առանձնահատկություններով: Հայ իրականության մեջ գրաճանաչության գործընթացում հնչյունն ընդունվեց որպես հիմք, և գերիշխեց հնչյունային մեթոդը, երբ Մաշտոցն ու իր սաներն սկսեցին հայ մանուկներին կարդալ-գրել սովորեցնել՝ տարածելով Հայոց այբուբենը (հիշենք, որ դա 405 թվականն էր): Հնչյունային կամ հնչական մեթոդը փոխանցվեց մանկավարժական մտքի պատմության փուլերով՝ հաճախ մերժվելով կամ ձևափոխվելով, և լյուրեղացվեց Մ. Մաշտոցի գործը շարունակողների կողմից ու հասավ մինչև Ղազարոս Աղայան:

19-րդ դարում գիտակցվեց մաշտոցյան այբուբենի հնչյունային լինելու առավելությունն ու արժեքը և գրաճանաչության գիտական որոշակի

սկզբունքների հերթագայությամբ՝ վերջնականապես ընդունվեց հնչյունային մեթոդը: Այն Աղայանի շնորհիվ կատարելագործվեց, գիտականորեն հիմնավորվեց, հրատարակված այբբենարանների միջոցով փոխանցվեց և հաստատապես մտավ հայ դպրոց: Այսօր էլ մասնագիտական գրականության մեջ այն անվանվում է Աղայանի մեթոդ: Ռուս մանակավարժական մտքում հնչյունային մեթոդը ներկայացրեց Ուշինսկին, ով ճիշտ է, իր մեթոդը չսահմանեց գիտականորեն, սակայն այն ներդրեց իր այբբենարաններում և գրաճանաչության մեթոդիկայում: Հայ իրականության մեջ հետագայում այդ մեթոդով այբբենարաններ ստեղծեցին Ա. Վ. Ճյուղուրյան, Մ. Գասպարյանը, Ա. Տեր-Գրիգորյանը, Ջ. Գյուլամիրյանը, Ա. Քյուրքչյանն ու Լ.Տեր-Գրիգորյանը, Վ. Սարգսյանը:

Այբբենարանագիտության մեջ լուրջ ներդրում ունեցավ պրոֆեսոր Ա. Տեր-Գրիգորյանը, ով ամփոփեց ու ստեղծագործաբար վերամշակեց հնչյունային մեթոդն ու դրա գործադրման հնարները՝ դիտարկելով նաև գրաճանաչության գործընթացի ինքնատիպությունը, արդյունքներն ու այլ մեթոդների նկատմամբ վերլուծական-համադրականի առավելությունները: Հնչյունային վերլուծական-համադրական մեթոդով աշխատելիս շատ ժամանակ է տրամադրվում հնչյունների շուրջ տարվող աշխատանքին՝ մեծ ջանքեր և եռանդ պահանջելով և՛ ուսուցչից, և՛ աշակերտից:

Հնչյունային մեթոդի կիրառման դեպքում գործընթացն իրականացվում է հետևյալ քայլերով.

- ա. հնչող խոսքի ունկնդրում և վերարտադրում,
- բ. խոսքից թառի առանձնացում, արտասանում,
- գ. արտասանած թառի վանկային, ապա հնչյունային վերլուծություն,
- դ. թառի մեջ մտնող առանձին հնչյունների արտաբերում, արտաբերման նրբությունների քննարկում,
- ե. հնչյունի պատկերի՝ տառի դիտարկում (մասնիկներն ու դրանց համադրման ձևերը),
- զ. նորածանոթ և ծանոթ տառերի համադրում, տառակապակցությունների և թառերի կազմում, ընթերցում,
- է. գրուսուցում:

Բառի գիտակցումը և տառապատկերի գրառումը վերը նշված աշխատանքային քայլերի օրինաչափ ավարտն է:

Հնչող խոսքի դիտարկման ճանապարհով գրաճանաչության գործընթացը խարսխվում է երեխաների խոսքային կարողությունների վրա. երեխաները դպրոց գալու պահին արդեն տիրապետում են բանավոր խոսքի մի շարք առանձնահատկությունների: Այս մեթոդն ուսուցիչներին հասկանալի է և մատչելի, քանի որ իրենց ծանոթ գրաճանաչության մեթոդիկայում լծախնդրորեն մշակված են հնչյունային աշխատանքի քայլերն ու հնարները և հիմնավորված, որ գրաճանաչության գործընթացի լեզվաբանական հիմքը հայոց լեզվի հնչյունային շերտն է՝ հնչյունաբանությունը:

Հայ գրաճանաչության մեթոդիկայի պատմության մեջ կարելի է գտնել բազմաթիվ օրինակներ, որոնք հաստատում են վերը նշվածը:

Հնչուանբանությունը, գրաճանաչությունը մշտապես մեթոդներ է թելադրել ուսուցչին և աշակերտին, հիմնավորել է հնչյունային վերլուծական-համադրական աշխատանքի ընթացքն ու կիրառված հնարները, իսկ այսպես արանի հեղինակներին օգնել է որոշելու ուսուցանվող հնչյուն-տառերի հաջորդականությունը: Այսպես, օրինակ, երեխաները նախ պիտի ճանաչեն այն հնչյուն-տառերը, որոնք համապատասխանում են պարզ հնչյուններին: Այդպիսի պարզ հնչյուններ են ձայնավորները և մի շարք բաղաձայն հնչյուններ (ս, ր, տ, շ, լ, մ, կ, ն, պ): Հայ իրականության մեջ գործող այսպես արաններում այս հնչյունները գրեթե նույն հաջորդականությամբ էլ ներկայացվում են այսպես արանից այսպես արան: Այնուհետև հերթով դասկարգվում են և աշակերտին ներկայացվում, ըստ հնչման աստիճանական թարգման, հնչյուն-տառերը: Ի դեպ մեր ուսումնասիրած այլալեզու բազմաթիվ այսպես արաններում ևս տառերի ուսուցման հաջորդականությունը որոշված է նույն սկզբունքով:

Այսպիսով, հնչյուն-տառերի ուսումնասիրման և յուրացման այսպիսի հաջորդականության ընտրությունն առաջին հերթին պայմանավորված է առաջին դասարանցիների համար հնչյունային վերլուծական-համադրական աշխատանքի ոչ միայն կարևորությամբ, այլև՝ մատչելիությամբ: «Որքան բաղաձայն հնչյունը երկար է հնչում, այնքան ավելի դյուրին է այն համադրել ձայնավոր հնչյունին, կամ, ինչպես ուսուցիչներ են ասում՝ ձուլել ձայնավորին», -նշում է Վ. Բ. Վախտերովը:

Ճիշտ մեկ դար առաջ այս մտայնագրումը լավագույնս հիմնավորում է գրաճանաչության դասի ժամանակ հնչյունային աշխատանքին առավելություն տալը:

Գրաճանաչության դասի գլխավոր նպատակը երեխային կարդալ սովորեցնելն է, որի համար անհրաժեշտ է տեսողական զգայարանն աշխատեցնել լսողական և խոսքաարտաբերական զգայարանների հետ համատեղ:

Վերջինների աշխատելու կարողությունը դարձնում է ընդունվելու պահին երեխաները տիրապետում են: Խնդիրն այս փուլում նրանց երեք զգայարանների համատեղ աշխատանքի «համաձայնեցումն է»:

Գրաճանաչության փուլում յուրացվող տառերի հաջորդականության որոշման երկրորդ սկզբունքը պայմանավորված է վերը նշված խնդրի կարևորմամբ, որքան հնարավոր է քիչ ժամանակում, սահմանափակ տառերով, աշակերտներին կարդալ սովորեցնել: Այս հանգամանքը թելադրում է այն հնչյուն-տառերի առաջնահերթ ուսուցումը, որոնք խոսքում ունեն մարձր հաճախականություն. բնականաբար այդ հնչյուն-տառերով կարելի է կազմել և կարդալ բառեր, բառակապակցություններ, նախադասություններ և կապակցված բնագրեր: Նշենք որ, «լավ այսպեսարանի» չափանիշներից մեկը որքան հնարավոր է շուտ կարդալ սովորեցնելն է: Ուշագրավ է և հիմնավոր, որ խոսքում մարձր հաճախականություն ունեցող հնչյունտառերը նաև պարզ են և մարեհունչ: Դրանք ևս վերը նշված հնչյունտառերն են:

Գրաճանաչության գործընթացի կազմակերպման ընթացքում հնչյուն-տառերի ուսուցման հաջորդականությունը միայն հնչյութաբանությամբ չի պայմանավորված և գրաճանաչության մեթոդիկայի հիմքում միայն հնչյունաբանությունը չի դրված: Կարդալը սերտորեն առնչվում է խոսքի գրավոր տեսակին: Պատահական չէ, որ գրաճանաչության մեթոդիկայի համաձայն՝ կարդալն ու գրելը պիտի միասին ուսուցանել. կարդալը նպաստում է գրելու կարողության ձևավորմանը, իսկ գրելը՝ կարդալու: Այդ հիմնավորմամբ էլ՝ միանգամայն օրինաչափ է խոսքային գործունեության այդ տեսակի (կարդալու) առնչությունը տառատեսակի՝ տառերի գրաֆիկայի հետ:

Այս է պատճառը, որ հնչյունաբանությունը և խոսքում հնչյունների գործածման հաճախականությունը հավասարապես գրաճանաչության ընթացքում կարևորվում են: Տառերի հաջորդականության որոշման չափանիշ է համարվում նաև տառերի գրաֆիկան: Ցավոք, հայերենի տառապատկերների ուսումնասիրության և գրաճանաչության շրջանի համար՝ երաշխավորելիության չափանիշների հմատեքստում թե՛ պատմական, թե՛ արդի մասնագիտական գրականության մեջ մենք դրանք չենք թաքցնում: Այնինչ եթե հնչյունաբանությունը գրաճանաչության մեթոդիկային թելադրում է հնչյունների շուրջ տարվող թափամանուշ աշխատանքի մեթոդներ և հնարներ, այսինքն՝ ապահովում է թանավոր աշխատանքի թվանդակությունը, ապա տառերի գրաֆիկան պիտի «պատասխանի» գրելու գործընթացում ծագած հարցերին: Գրաճանաչության ժամանակակից մեթոդիկան այս հարցում դեռևս փնտրտուքի մեջ է. մինչ այդ սերունդները շարունակում են գրել սովորել թե՛

գրաֆիկական, թե՛ մեթոդական իմաստներով գիտականորեն չհիմնավորված տառատեսակներով:

Վաղ գրաձևաչության ուսուցման առանձնահատկությունները

Ուսումնական գործունեության ընթացքում ամենակարևոր խնդիրներից մեկը սովորողների խոսքի զարգացումն է, հաղորդակցվելու կարողության ձևավորումը, քանի որ մարդու հիմնական յուրահատկություններից մեկը հաղորդակցվելու ընդունակությունն է. խոսքի միջոցով են իրագործվում բարձրագույն հոգեկան գիտակցական գործընթացներն ու շփման առավել կատարյալ, սոցիալական տեսակետից անհրաժեշտ ձևերը: Ուսումնական գործունեությունը բարդ ու բազմակողմանի գործընթաց է, և այն առավել արդյունավետ իրականացնելու համար հարկավոր է ճիշտ կազմակերպված աշխատանք, որի ընթացքում անհրաժեշտ է հաշվի առնել այն հանգամանքը, որ սովորողը գիտելիքների ձեռքբերմանը զուգահեռ ստանում է իր կյանքի հետագա գործունեության համար անհրաժեշտ սոցիալական փորձ: Ուսումնառության ընթացքում իրականացվում է երեխայի հոգեկանի զարգացումը, ձեռք է բերվում գիտելիք, մշակվում այլընտրանքային ճանապարհով գիտելիքների ձեռքբերման կարողություն, ձևավորվում ճանաչողական ընդունակություններ, մարդկանց և իր նկատմամբ սեփական վերաբերմունքի դրսևորում: Կրթության հետ միաժամանակ երեխան պետք է դառնա նախաձեռնող, կարողանա ինքնուրույն հետազոտել, ստեղծագործել, ձեռք բերած գիտելիքները կիրառել գործնականում, փոխանցել իր իմացածը, ձեռք բերել հաղորդակցական, համագործակցային կարողություններ և ինքնուրույնություն: Կրտսեր դպրոցական տարիքը գիտելիքների կուտակման տարիք է, և այս տարիքի երեխաները պատրաստակամ են գիտելիքներ ձեռք բերելու հարցում: Ուսուցման հիմքը դրվում է ուսումնառության սկզբնական շրջանում և այնուհետև շարունակվում դպրոցական ողջ տարիների ընթացքում, և ոչ միայն: Նոր դպրոց մտնող երեխայի խոսքի զարգացման աշխատանքներն իրականացվում են լեզվական տարրական գիտելիքների ուսուցման միջոցով, որի ընթացքում լուծվում են աշակերտի խոսքի զարգացման մի շարք խնդիրներ՝ հնչյունների ուղղագրությունն ու ուղղախոսությունը,

Ճիշտ շեշտադրումը, բառակապակցություններ, ապա նախադասություններ կառուցելու կարողությունը, բառիմաստի ընկալման, ճիշտ կիրառման և պատկերավոր խոսք կառուցելու կարողությունը: Ամրապնդման համար համապատասխանաբար կատարվում են ճանաչողական և կիրառական վարժություններ: Մկսած նախաայբբենական շրջանից՝ աշակերտներին գաղափար է տրվում բանավոր և գրավոր խոսքի մասին, պատումի, նախադասության մասին, զարգացվում նրանց տեսողական-պատկերային մտածողությունը, ձևավորվում մտքերը հասկանալի և ճիշտ ձևակերպելու, հաղորդակցվելու, ինքնարտահայտվելու կարողություններ: Ուսուցման ընթացքում ուսուցիչը կրտսեր դպրոցականների առջև խնդիր է դնում իր կողմից առաջադրվող հարցերին տալ լիարժեք և տրամաբանված պատասխաններ, խոսել ճիշտ ու գրագետ, խուսափել անհարկի կրկնություններից: Հատկապես ուշադրություն պետք է դարձնել, որ աշակերտը ազատ և անկաշկանդ մտածի և հաղորդակցվի, կարողանա հասկանալ տրված հարցերը և ճշգրիտ պատասխանել դրանց, կարողանա ճիշտ կողմնորոշվել խոսքային իրադրության մեջ: Երեխային առաջարկում ենք պատմել իր, ընտանիքի, ընկերների, սիրելի իրի և այլ առարկաների կամ երևույթների մասին, սովորեցնում համեմատել և գտնել առարկաների նմանություններն ու տարբերությունները և այլն, ձևավորում ենք դիմացինի խոսքը լսելու կարողություն: Աշխարհաճանաչողական տեղեկությունների միջոցով զարգացնում ենք խոսքն ու մտածողությունը, նոր բառերի միջոցով հարստացնում բառապաշարը, այն մաքրում ժարգոնային, բարբառային բառերից: Արդեն ավագ նախադպրոցական շրջանում աշխատանքներ են տարվում խոսքի, բառի, նախադասության և տեքստի շուրջ, գործնականում կիրառում լեզվական նախնական գիտելիքները: Օրինակ՝ բառի մասին գաղափար կազմելու համար երեխաներին հարցնում ենք, թե ինչ են տեսնում իրենց շրջապատում, աշակերտները սկսում են անվանել տարբեր առարկաներ, այնուհետև հարցնում ենք, թե ինչպես են տարբերում այդ առարկաները, աշակերտները անվանում են առարկաների տարբեր հատկանիշներ, բնութագրում են դրանք, ասում, թե որ առարկան ինչի համար է: Գրաճանաչության մեթոդիկական զբաղվում է գրաճանաչության ուսուցման հարցերով՝ գրուսուցման ժամանակակից մեթոդի, 6—7 տարեկան երեխաների տարիքային առանձնահատկությունների, այբբենարանի կառուցվածքի ու

բովանդակության, ուսումնական աշխատանքի գիտական կազմակերպման, երեխաների համակողմանի դաստիարակության խնդիրների ընդգրկումով: Այս առումով էլ գրաճանաչության մեթոդիկան հենվում է ժամանակակից մանկավարժության ու դիդակտիկայի, մանկավարժական հոգեբանության ու մարդաբանության, մայրենի լեզվի մեթոդիկայի հնչյունաբանության վրա, որոնք նրա տեսական հիմունքներն են կազմում՝ յուրաքանչյուրը յուրովի նպաստելով գրաճանաչության ուսուցման գիտական սկզբունքների մշակմանը: Հաշվի առնելով 5-6 տարեկան երեխաների տարիքային առանձնահատկությունները՝ վաղ գրաճանաչության ծրագրային խնդիրների լուծումն իրականացվում է բազմազան խաղերով, դիդակտիկ վարժություններով, հանելուկ-խնդիրներով, խաղ-վարժություններով, շուտասելուկներով:

Գրաճանաչության ուսուցումն ունի 2 շրջան՝ նախապատրաստական և բուն գրուսուցման: Նախապատրաստական շրջանում երեխաների խոսքի զարգացման ուղղությամբ տարվող աշխատանքներում գլխավորը նրանց բառապաշարի ճշտման, հղկման ու հարստացման, ինչպես նաև կապակցված խոսք կառուցելու ունակության մշակումն ու զարգացումն է: Այս շրջանում հատուկ աշխատանք է տարվում նկարի, տեսաձևի, լսածի մասին կապակցված և ամբողջական ձևով պատմելու, խոսքից կամ պատմությունից նախադասությունն առանձնացնելու, նախադասությունը բառերի վերլուծելու, պահանջված բառն անջատելու, բառը վանկերի բաժանելու, վանկերը հնչյունների վերածելու և այդ հնչյունների շարքից անհրաժեշտ հնչյունն առանձնացնելու կարողությունները մշակելու ուղղությամբ: Երեխաներին գաղափար է տրվում նաև հնչյունի և տառի մասին (հնչյունը լսում ենք, արտասանում, տառը տեսնում ենք, կարդում ու գրում):

Վաղ գրաճանաչության նախապատրաստման գործընթացը զարգացնող դարձնելու հիմնական պահանջը երեխաների ուսումնական գործունեության ընթացքում՝ դա ինքնուրույն աշխատանքի ծավալումն է և սիմվոլիկ զննականության օգտագործումը:

Գրաճանաչության նախապատրաստման հաջորդ սկզբունքը դաստիարակող ուսուցման սկզբունքն է, որը դիդակտիկայ ու մ կիրառվող հիմնարար սկզբունքներից է:

Վաղ գրաճանության հմտությունների ձևավորումը

Ինչպես գիտենք, կրթության բոլոր օղակների միջև գոյություն ունի սերտ և տրամաբանական կապ, որն ապահովում է սահուն անցումը կրթության մի օղակից մյուսին և կրթական նպատակների ու խնդիրների արդյունավետ լուծումը: Այն առավել ընդգծված դրսևորվում է հատկապես մանկապարտեզի և դպրոցի միջև, մասնավորապես երեխայի դպրոցական ուսուցման նախապատրաստման առումով: Երեխաների նախապատրաստումը դպրոցական ուսուցմանը մի կողմից ենթադրում է, որ նախադպրոցական հաստատությունները կոչված են երեխային դպրոց «հանձնել» անձի ձևավորման ու ընդհանուր զարգացվածության այնպիսի մակարդակով, որը համապատասխանում է դպրոցի պահանջներին, մյուս կողմից էլ՝ դպրոցը պետք է հիմնվի նախադպրոցականի ձեռք բերած գիտելիքների, հմտությունների և որակների վրա: Երեխայի դպրոցական ուսուցման նախապատրաստման նպատակը զարգացման բարենպաստ միջավայրի ապահովումն է, որտեղ ըստ ամենայնի կբացահայտվեն և կդրսևորվեն նրաներքին հնարավորություններն ու կարողությունները, կզարգանան երեխայի հոգեկան, սոցիալական, ֆիզիկական կարողությունները, ինչն էլ կապահովի երեխայի հաջող մուտքն ու ուսումնառությունը դպրոցում, դպրոցական կյանքին նրա ադապտացիան:

Հայաստանի Հանրապետությունում, կրթական բարեփոխումների համատեքստում, մասնավորապես դպրոցի՝ տասներկուամյա կրթության անցման և դրանից բխող վեց տարեկանների կրթության կազմակերպման ժամանակակից փուլում, երեխայի դպրոցական ուսուցման նախապատրաստումը ձեռք է բերում նոր հնչեղություն և կարևորություն, նոր բովանդակություն և սոցիալ-հոգեբանական նշանակություն: Այս առումով նախադպրոցական կրթության ժամանակակից տեսության և պրակտիկայի առաջնահերթ խնդիր է դառնում դպրոցական ուսուցման նախապատրաստման հիմնախնդրի առավել խորը ուսումնասիրման անհրաժեշտությունը: Ամենից առաջ պետք է ցրել մտայնությունն այն մասին, որ երեխայի նախապատրաստումը դպրոցին տեղի է ունենում մանկապարտեզի վերջին տարիքային փուլում (և կամ էլ դպրոցական տարիքին նախորդող տարում): Դպրոցական ուսուցման նախապատրաստումը երկարատև և բարդ գործընթաց է, այն ընթանում է նախադպրոցական մանկության ողջ ընթացքում՝ երեխայի տարիքային առանձնահատկություններին համապատասխան: Եվ թերևս չկա առավել կոնկրետ և կամ նպաստավոր ժամանակ այդ գործընթացի կազմակերպման համար: Նախադպրոցական կյանքի բոլոր տարիներին երեխայի ձեռք բերած նվաճումները կուտակվում են և դպրոցի շեմին տալիս են որոշակի որակ: Աշակերտը պարտավոր է ենթարկվել բոլոր դպրոցականների համար

նախատեսված կանոններին, և յուրացնել դարձյալ բոլոր երեխաների համար նախատեսված գիտելիքները: Դպրոցականի ուսումնական աշխատանքը հիմնականում տեղի է ունենում դասերի ընթացքում, որտեղ բոլոր երեխաները պարտավոր են հետևել ուսուցչի ցուցումներին, կատարել դրանք, չշեղվել և այլ գործերով չզբաղվել: Աշակերտի կյանքի և գործունեության վերոհիշյալ առանձնահատկությունները լուրջ պահանջներ են ներկայացնում նրա անձնավորության տարբեր կողմերին, գիտելիքներին, կարողություններին, հոգեկան որակներին: Այս համատեքստում էլ առաջանում է երեխային դպրոցին նախապատրաստելու անհրաժեշտություն: Հատուկ նախապատրաստումը նախատեսում է երեխաների զինումը այնպիսի գիտելիքներով, կարողություններով ու հմտություններով, որոնք անհրաժեշտ են դպրոցում մաթեմատիկա և մայրենի ուսումնական առարկաներն ուսումնասիրելու համար: Ընդհանուր նախապատրաստման մեջ տարբերում ենք հոգեբանական և ֆիզիկական նախապատրաստումը: Վերջինս ենթադրում է երեխայի առողջության և ֆիզիկական զարգացվածության բավարար մակարդակը, որն անշուշտ կարևոր է դպրոցում հաջող սովորելու համար:

Ուսումնական գործունեությունը ենթադրում է կամայնության որոշակի մակարդակ, սեփական գործողությունները պլանավորելու և հսկելու ունակություն, ուսումնական աշխատանքը, առաջադրանքը մինչև վերջ կատարելու ունակություն, կենտրոնացում ուսուցչի կողմից դրված խնդրի վրա, ինքնուրույն ուսումնական աշխատանք կատարելու, սեփական աշխատանքը ճիշտ գնահատելու կարողությունների զարգացում:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Ավարտական աշխատանքի շրջանակներում կատարած մեր ուսումնասիրության արդյունքում հանգել ենք հետևյալ եզրակացություններին.

- Գրաճանաչության սկիզբը դրվում է նախադպրոցական տարիքում
- հնչող խոսքի դիտարկման ճանապարհով գրաճանաչության գործընթացը խարսխվում է երեխաների խոսքային կարողությունների վրա
- գրաճանաչության դասի գլխավոր նպատակը երեխային կարդալ սովորեցնելն է, որի համար անհրաժեշտ է տեսողական զգայարանն աշխատեցնել լսողական և խոսքաարտաբերական զգայարանների հետ համատեղ
- ըստ գրաճանաչության մեթոդիկայի կարդալն ու գրելը պիտի միասին ուսուցանել. կարդալը նպաստում է գրելու կարողության ձևավորմանը, իսկ գրելը՝ կարդալու:
- հնչյուն-տառերի ուսումնասիրման և յուրացման հաջորդականության ընտրությունն առաջին հերթին պայմանավորված է առաջին դասարանցիների համար հնչյունային վերլուծական-համադրական աշխատանքի ոչ միայն կարևորությամբ, այլև՝ մատչելիությամբ
- դպրոցական ուսուցման նկատմամբ երեխայի հուզական փորձի ձևավորումը նպաստում է դպրոցի նկատմամբ դրդապատճառային պատրաստվածության ձևավորմանը:
- Գրաճանաչության գործընթացում կարևոր է ուսուցչի մոտեցումը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ա. Տեր-Գրիգորյան <<Գրաճանաչության մեթոդիկա>>, Եր., 1968թ.
2. Ա. Վարդանյան <<Գրաճանաչության ուսուցման տեսական հիմունքներ>>, Եր., 1970
3. Գյուլամիրյան Ջ., Հայոց լեզվի տարրական ուսուցման մեթոդիկա, Երևան, 2009:
4. Ա. Տեր-Գրիգորյան <<Խոսքի զարգացման մեթոդիկա>>, Ե., 1974